

Enige gegevens ten behoeve van de instrumentatielessen
tijdens de Dirigentencursus van de N.R.U. in 1956, door
Ir. H. Badings.

Notatie van de partituur:

Op de eerste bladzijde wordt de volledige bezetting genoteerd in de gebruikelijke volgorde. Voor de overzichtelijkheid worden de groepen (hout, koper, strijkers) aangegeven met een haak vooraan de sleutel, de op meer dan één balk geschreven instrumentenfamilies bovendien met een accolade. In de kantlijn wordt bij iedere balk het instrument (of de instrumenten) door een afkorting aangeduid, b.v. Picc., Fl I II, Ob., Cl., Cl. I in sib, Fg, CFg, Cor I III, Trb I II, Trn I II III, Tub, Timp, Bat, Vl I, Vl II, Vle, Vck, Cb.

Wanneer er slechts één systeem per blz. is, worden de maatstrepen per groep getrokken. Op volgende blz. mag men de niet-spelende instrumenten weglaten, zodat meer dan één systeem per blz. kan worden genoteerd. In dat geval trekt men de maatstrepen door het gehele systeem.

Boven ieder systeem worden tempo-aanwijzingen, repetitiecijfers en eventueel andere aanwijzingen voor de dirigent geschreven. In elke partij moeten de voor die partij geldende dynamische, articulatie- en andere tekens worden geschreven. (N.B.: de dynamische tekens consequent onder de balk, de voordrachts-tekens boven de balk). Iedere inzet moet van een dynamisch teken voorzien worden.

Functie van een instrument of groep van instrumenten:

- 1e spelen van de hoofdmelodie
- 2e spelen van een nevenmelodie
- 3e spelen van een basfundament of basmelodie
- 4e spelen van begeleidingsformules
- 5e spelen van harmonische vulstemmen
- 6e versterken van ritmische accenten.

Klankkrachtverhoudingen:

- 1 hout + = 4 - 5 violen
1 koper + = 10 - 20 violen
1 slagwerk + = 10 - 100 violen
1 alt + = 1 - 1 $\frac{1}{2}$ viool
1 vcl + = 2 violen
1 ob + = 2 - 3 violen
1 koper met sourdine + = 2 - 5 violen
1 f-toon is ca 4-maal zo sterk als 1 p-toon op hetzelfde instrument.

Klankkrachtverdeling:

is afhankelijk van:

- 1e de functie
- 2e de ligging (hoog of laag)
- 3e de bewegingssnelheid,
- 4e opengewerkte of gedekte plaatsing,
- 5e statische of dynamische samenklank.

7Cl.b. in sib .

Bruikbare grenzen voor klankverhoudingen:

melodie in de sopraan: $1/5 - 1/25$;
bas: $1/5 - 2/5$ (N.B.: bas met zijn octaafversterkingen);
nevenmelodie in middenstem: $1/7 - 1/5$.

Normale ligging van het accoord:

- 1) Indien de bas beneden het klein octaaf ligt:
open octaafruimte, open kwintruimte, boven het dubbeloctaaf pas tertsstapel-
ling.
- 2) Indien de bas omstreeks het klein octaaf ligt:
open kwintruimte, boven het octaaf beginnen met tertsstapel-
ling.
- 3) Indien de bas omstreeks het eengestreept octaaf ligt, kan direct met terts-
stapel-
ling begonnen worden.
- 4) In "moderne" accoorden van statisch karakter moeten grote secundes omstreeks
het eengestreept en kleine secundes omstreeks het tweegestreept octaaf be-
ginnen.
- 5) Hiaten veroorzaken een speciaal effect.

Enige nuances van het orkestpalet:

- 1) monochrome klanken.
- 2) menging van instrumenten uit één groep:
 - a) onvolledig
 - b) volledig.
- 3) menging van instrumenten uit meer dan één groep:
 - a) normale kleurenschaal.
 - b) andere combinaties.
 - c) andere dynamische schakering.

Manieren van instrumentencombinatie:

1. Verdubbeling in de prime.
2. Verdubbeling in het octaaf.
3. Verschillende mixturen.
4. Stapeling.
5. Dakpansgewijze ligging.
6. Afwisselende ligging.
7. Omvattende ligging.

Omvang en andere gegevens van enige instrumenten:

Viool:

Snaren $g d^1 a^1 e^2$;
5e positie gaat tot f^3 , daarboven eventueel tot c^4 , flageoletten tot ca c^5 ;
typische timbres: g-snaar, e-snaar, pizzicato, flageolet, col legno, con
sordino.

Altviool:

snaren $c g d^1 a^1$;
omvang kwint lager dan de viool; typische timbres: c-snaar, a-snaar (zie ver-
der viool). notatie in alt- en vioolsleutel.

Violoncel:

snaren $C g d a$; omvang gemakkelijk tot a^1 , daarboven voorzichtiger gebruiken.
Notatie in bas-, tenor- en vioolsleutel.

Contrabas:

snaren (C₁), E₁, A₁, D, G.

Omvang b.v. tot g.

Notatie in bas- (eventueel tenor-) sleutel, octaverend omlaag.

Fluit:

Omvang (b) c¹ - c⁴.

Timbres: trompetregister c¹ - g¹ (deze en volgende begrenzings van registers mogen nooit als absolute grenzen opgevat worden, er bestaat bijna altijd een overgangsgebied), middenregister g¹ - g², hoog register g² - bes³; los hiervan nog de flageolettonen g² - g³.

Tongslag, enkel (max. = 112), dubbel (max. ca 144 - 160), drievoudig, tremolo of Flatterzunge.

Piccolo:

Omvang d² - c⁵, notatie octaverend omhoog, laag register (klankzwak) d² - cis³, middenregister (bruikbaar) d³ - a³, hoog register (schril) bes³ - bes⁴.

Hobo:

omvang (bes) b - f³ (fis³ - g³), laag register b - f¹, middenregister f¹ - g², hoog register g² - f³; beweeglijkheidsgrens ca 120.

Engelse Hoorn:

Omvang e - a², notatie in f, kwinterend omlaag; typerend laag register e - b, middenregister c¹ - c² (zie verder hobo).

Klarinet:

Omvang d - f³ (fis³ g³ as³).

Notatie: in vioolsleutel in bes, secunderend.

Timbres: schalmeiregister d - d¹, laag middenregister es¹ - as¹, hoog middenregister a¹ - a², hoog register a² - f³.

Beweeglijkheidsgrens voor de tongslag ca 120 (voor gebonden figuren eventueel sneller). Ademgrens tot 40 sec.

Basklarinet:

Omvang D - bes¹ (b¹ - f²).

Notatie: (algemeen) in Bes in vioolsleutel, nonerend omlaag; (duits) in bas- en vioolsleutel, secunderend omlaag.

Fagot:

Omvang Bes₁ - es².

Notatie in bas- en tenorsleutel; laag register Bes₁ - F, midden Ges - as, hoog a - es². Beweeglijkheidsgrens ca 120.

Ademgrens laag ca 25 sec., hoger ca 45 sec.

Contrafagot:

Omvang (Bes₂) C₁ - es, notatie octaverend omlaag. Adem- en beweeglijkheidsgrens lager dan fagot.

Hoorn:

Omvang B₁ - f², notatie in vioolsleutel een kwint hoger, in bassleutel een kwint lager.

Laag register B₁ - B, middenregister c - bes¹. (N.B.: laag register alleen aan Cor II en IV voorschrijven, hoog register alleen aan Cor I en III).
Timbres: open hoornklank (senzo sordina of aperto), gesourdineerde hoornklank (con sordino), gestopte hoornklank (chiuso).
Snelheid in middenregister tot ca. fff = 120.
Ademgrens voor laag f. 10 sec., middenregister f. 20 sec., middenregister p. 40 sec.

Trompet:

Omvang in C: fis - c³. Laag reg. fis - c¹, midden c¹ - g².
Ademgrens laag p. 15 sec., midden p. 25 sec. (f. ongeveer de helft daarvan).

Tenortrombone:

Omvang E - bes¹ plus de pedaaltonen Bes₁ (e.a.), en voor de 1e trombonist in de hoogte nog een paar tonen. Ademgrens voor pp. ca 10 - 20 sec.
Beweeglijkheidsgrens vooral in de laagte beperkt.

Tuba:

Omvang wisselend, bruikbaar in Bes₁ - bes, terwijl daarboven nog een octaaf van zeer slanke tonen speelbaar is.

Practische Wenken (bij de instrumentatie voor strijkorkest):

1. Maak geen hiaten boven het octaaf tussen stemmen, die versmelten moeten.
2. Melodisch zelfstandige stemmen kan men door een hiaat van hun buurstemmen scheiden.
3. Moet een zwakke stem uitkomen, werk hem dan open.
4. Leg begeleidingsformules van gelijk ritme dicht bijeen.
5. Schrijf als regel Cb en Vcl in octaven.
6. Wanneer de Vcl een gefigureerde partij heeft, werkt het gunstig hem op de accenten in octaven te laten samenvallen met de Cb.
7. Het grootste f. bereiken strijkers op de lage snaren.
8. Stemmen, die de snelste beweging hebben, vallen op; daarom moeten zij zachter geïnstrumenteerd worden.
9. Een ritmische figuur kan dode liggende stemmen tot leven wekken.
10. Schrijf als regel vierstemmig (met Cb en Vcl in 8).
11. Voorts kan 5-, 3-, 2-, 1- en meer dan 5-stemmige schrijfwijze toegepast worden.
12. Driestemmige schrijfwijze b.v. als volgt:
Vl I div. (resp. Vle div. of Vcl div.)
Vl I, Vl II, Vle // Vl I, Vle, Vcl // Vle, Vcl, Cb // Vl I + II, Vle,
Vcl + Cb // Vl I, Vl II, Vle + Vcl + Cb // Vl I + Vle in 8, Vl II, Vcl //
Vl I div. in 8, Vl II + Vle in 8, Vcl + Cb // Vle, Vl I + II, Vcl + Cb //
Vcl, Vl I + II, Vle + Cb //
13. Tweestemmig b.v.:
Alleen 1 van de groepen div. // alleen 2 groepen //
Vl I + II in 8, Vle + Vcl + Cb in 8
Vl I + Vle in 8, Vl II + Vcl + Cb in 8
Vl I + Vcl in 8, Vl II + Vle + Cb in 8.
14. Eenstemmig b.v.:
Vl I Vl II Vle Vcl Cb alle in 8;
Vl I Vl II Vle en Vcl in primeparallellen.

15. Voor speciale timbre-effecten kan men ook in de 4- of 5-stemmige schrijfwijze de Vcl of de Vle als sopraan gebruiken.
16. Sterk diviseren verzwakt de klank, maar geeft een speciaal effect. Een goede verhouding van div. is b.v.: Vl I in 4, Vl II in 4, Vle in 3, Vcl in 2, Cb ongediviseerd. Men kan wel verder diviseren, b.v. de Vl tot 8, de Vcl tot 4, en de Cb in 2 (mits in octaven).
17. Het con sordino moet alleen toegepast worden, wanneer het voor enige tijd als klankeffect gebruikt wordt.
18. Men kan soli van de groepen afsplitsen, wanneer het klankfond p. of pp. is. Bij twijfelgevallen kan een solostem opengewerkt worden.
19. Het pizzicato van Vcl en Cb is zeer phonogiek, daarentegen dat van Vl en Vle droog en kort. Daarom komt in een pizzicato-accoord de bas sterk uit.
20. Een gestreken stem heeft tegenover een pizzicatostem in hetzelfde toongebied altijd een overwicht.
21. Dit geldt niet, wanneer het pizzicato in de bas ligt, en de gestreken stem hoger ligt. Wel wordt de bas er door verlicht, wanneer hij pizzicato gespeeld wordt. Dit lichter maken van de bas kan a.v. gegradeerd worden:
 - a) Vcl en Cb in 8 gestreken.
 - b) Vcl gestreken, Cb in 8 pizz.
 - c) Vcl en Cb beide pizz.
 - d) alleen Vcl pizz.
22. Pizzicato-accorden klinken beter in goede Vcl dubbelgrepen dan verdeeld over het gehele strijkorkest met alleen de bastoon in Vcl en Cb.
23. Het timbre van strijkinstrumenten is zo homogeen, dat men een eenstemmige passage over de verschillende groepen kan verdelen, zonder dat men een timbre-overgang behoeft te horen; dit speciaal, wanneer men de slottoon van de vorige groep unisono laat samenvallen met de begintoon van de volgende groep.
24. Wanneer dubbelgrepen niet gediviseerd bedoeld zijn, moet non div. voorgescreven worden.
25. Tremolo f. op de lage snaren klinkt zeer wild, pp. op de hoge snaren doorzichtig en licht.
26. Het verschil tussen gebonden en gestreken tremolo is niet zo groot als men zou verwachten.
27. Flageolettonen zijn zeer zwak van klank, daarom openwerken en niet tegen zware klankmassa's plaatsen.
28. Flageoletten in het gehele orkest geven een bijzonder effect, dat echter snel verveelt.
29. De grootste dynamische stuwung ontstaat, wanneer alle strijkers in snelle beweging heen en weer strijken.
30. Heeft men snelle passages in Vcl en Cb, dan geeft men de Cb meestal een vereenvoudigde partij.

Practische Wenken (bij de instrumentatie voor hout):

1. Episodes voor hout zonder bijmenging van andere instrumenten klinken als regel het best in wijde ligging.
2. Het is raadzaam iedere stem melodisch zelfstandig uit te werken, vooral wanneer iedere stem een ander timbre heeft.
3. Onzelfstandige stemvoering en nauwe ligging klinken het best in monochrome fragmenten, of bij comb. als de volgende: 2 Fl + 2 Cl; Fl + 2 Cl + Fg; 2 Cl + 2 Fg. Ook bij meerstemmige zetting (b.v. 8) kan nauwe ligging (behalve in de bas) en onzelfstandige stemvoering zonder bezwaar toegepast worden.

4. Klankmenging van gevaarlijke timbres geschiedt het beste door afwisselende ligging.
5. Vooral de hobo is een gevaarlijk element in de klankmenging, omdat het timbre ervan tot ontmenging neigt. Daarom aan de hobo of een hoofdstem geven, of bijzonder voorzichtig mengen.
6. Als regel worden bij houtmengingen ook hoorntonen toegepast. Dit betekent meestal winst zowel in menging als in klankschoonheid.
7. T.g.v. de volgorde in de partituur geeft men meestal de sopraan aan de fluit, de alt aan de ob., de tenor aan de cl., en de bas aan de fagot. In het forte met hoogliggende altstemmen kan men de volgorde van ob. en cl. beter omkeren. Komt de sopraan laag (b.v. in het eengestreept octaaf) dan kan men deze beter aan een ob. dan aan een fl. geven.
8. De ob. leent zich goed voor het spelen van een dissonante toon in het accoord. Het is raadzaam de beide dissonerende tonen in één kleur te houden.
9. Hiaten in de samenklank zijn gevaarlijk, tenzij noodzakelijk voor het openwerken van een middenstem.
10. Wanneer de cl. steeds zou vallen in een minder gunstig gebied, kan men zijn partij beter uitwisselen met een ob. Ook kan men zo'n cl. dan uitwisselen met de bascl. en de cl. in het lage register leggen.
11. Verdubbeling van de sopraan (als hoofdstem) en van de bas (als fundament) hebben zin. In gelijke kleur kan dit in de prime, in ongelijke kleur beter in het octaaf geschieden.
12. Een lage sopraanlijn kan aan C.I., Cl., of Fag. toegedeeld worden.
13. Voor weke tinten kan men de bas aan een Cl.b. toevertrouwen. (Dan echter geen Fg in zijn directe omgeving plaatsen).
14. Verdubbeling van verschillende houttimbres (ook met hoorn) geschiedt als regel het beste in het octaaf, terwijl verdubbeling in de prime soms zeer hachelijk, vaak weinig gunstig is. Goede octaafcombinaties zijn o.m.: Fl - ob., Ob. - Fl., Fl. - Cl., Cl. - Fl., Ob. - Cl., Cl. - Ob., Cl. - Fg., Fg. - Cl., C.I. - Cl., Cl. - C.I., C.I. - Fg., enz.
15. Ook verdubbeling in de kwintdecime kan goed werken, b.v.: Fl. - Fg., Ob. - Fg., Cl. - Fg., Fl. - Cl., Fl. - C.I.
16. Unisonopassages in 4 octaven voor 4 timbres Fl - Ob - Cl - Fg klinken zeer goed, wanneer althans ieder instrument in een daarvoor bruikbaar toongebied wordt toegepast.
17. Primeverdubbeling werkt goed bij Fl + Cl, Fl + Fg, Cl + Fg; redelijk bij Ob + Fg, C.I. + Fg; minder goed bij Ob + Fl; slecht bij Ob + Cl; zeer slecht bij Ob + Cor.
18. Deze beperkingen vervallen bij ongelijke verhoudingen (b.v. 3 Fl + Ob), of bij meer dan 2 timbres (b.v. Fl + Ob + Cl).
19. Melodisch onbelangrijke middenstemmen kunnen het best toevertrouwd worden aan Fl, Cl en/of Fg.
20. Zorg er voor, dat de bas niet te zwak geïnstrumenteerd is.
21. Cor. con sordino kan in het evenwicht gelijk gesteld worden met één houtblazer.
22. Cor. senza sordino kan in het evenwicht gelijk gesteld worden met twee houtblazers, tenzij men de hoorn p. en de houtblazer f. gebruikt.
23. Cor. en Fag. mengen zeer goed tot homogene accoorden.
24. Cor. en Cl in hetzelfde toongebied storen elkaar (zie ook 17.!).
25. Wanneer meer dan één open hoorn wordt benut, moet één daarvan liefst de bas verdubbelen.
26. De Cor. leent zich goed voor het spelen van liggende noten of ritmische figuren op één toon.
27. Beweeglijke melodische passages in de hoorn zijn minder geschikt, omdat zij zich opdringen en vaak ruw klinken.

28. Cor. II (of IV) leent zich goed voor het spelen van een in melodisch opzicht ongecompliceerde baslijn.
29. Vermenging van hoorn en hout in de prime ontnemt aan de hoorn veel van de charme van het timbre, maakt het timbre neutraal of zakelijk.
30. Bij hachelijke liggingen (hiaten e.d.) kan een liggende hoorntoon de situatie vaak redden.

Practische Wenken (bij de instrumentatie voor koper):

1. Er zijn twee klanktypes: het zachte koper (Cor., Tub.) en het scherpe koper (Trb., Trn).
2. Gesourdeerde tonen zijn veel zachter; pas dus op voor het evenwicht bij de combinatie van open en gesourdeerde instrumenten.
3. Zorg voor een voldoende bas in het kopertutti: Tub. + Cor. IV + Trn III in 8.
4. Voor een dynamisch hoogtepunt legge men Trb. in het hoge middenregister, Cor. in het middenregister, Trn in het hoge of hoge middenregister, Tub. in het lage deel van het middenregister.
5. De beste ligging is wijd in de laagte, nauw in de hoogte.
6. Als regel zal men hout en/of strijkbas aan het kopertutti toevoegen.
7. Toevoeging van niet te hoge Cl. en Ob. wijzigt het kopertutti-effect niet.
8. De inzet van koperaccorden wordt door slagwerk gunstig geprofileerd.
9. Een paukenroffel is een goede ondersteuning voor een koperaccord.
10. De kopergroep is dermate sterk en stekend, dat zij door het orkesttutti heen klinkt. De kopergroep moet daarom in het f. zo zorgvuldig behandeld worden, dat zij ook zonder de rest van het orkest goed klinkt.
11. Trn-spel vergt zo veel adem, dat de spelers gewend zijn om van lange noten alleen de inzet te spelen. Het aanhouden van accorden in Trn moet daarom niet alleen bij uitzondering worden toegepast, maar daar tevens aangemerkt worden met ben tenuto.
12. Het verdient aanbeveling om zelf in de notatie met de onder 11) genoemde hebbelijkheid rekening te houden.
13. Moet een kopergroep een ff. spelen, zorg dan voor ruime rusten tevoren.
14. De kopergroep moet geen accoordhiaten vertonen, ook dan niet, wanneer het hiaat door andere instrumenten wordt aangevuld.
15. Trn con sordino is bijzonder zacht, wordt dus snel gedekt.
16. De twee tonen van een dissonant moeten beide of in scherp, of in zacht koper liggen.
17. Octaafverdubbeling werkt altijd goed voor verschillende timbres. Primeverdubbeling kan minder gunstig werken. In doorzichtige gedeelten is b.v. de primeverdubbeling van 1 Trb met 1 Cor niet gelukkig.
18. T.a.v. octaafverdubbeling in hetzelfde timbre lopen de meningen uiteen. Octaafpassages in hoorns worden wel als onwenselijk gebrandmerkt in vergelijking met de primeverdubbeling.
19. De toevoeging van p.-accorden in Cor en/of ander koper aan het klankfond verzadigt de klank in hoge mate. Dit heeft ten gevolge, dat soliërende instrumenten veel weker schijnen te klinken dan zij dit zouden doen tegenover een p.-strijkersfond.
20. Het verschil tussen pp. en ff. is bij koper veel groter dan bij andere blazers of strijkers.
21. Lage tonen van open Trb., Cor. II IV, Trn. en Tub. kunnen de orkestklank schaden.
22. De hoorns worden meestal veel met hout en strijkers vermengd. De rest van het koper wordt vooral voor de dynamische hoogtepunten uitgespaard.

23. Trb con sordino lijkt op de Ob. Het naast elkaar plaatsen van deze twee timbres in doorzichtige gedeelten is even weinig gelukkig als het dragen van een echte en een valse steen aan dezelfde vinger.
24. In het algemeen moet men met primeverdubbeling van 1 koper en 1 hout in doorzichtige gedeelten voorzichtig zijn. Het werkt zelden goed.
25. Primeverdubbeling van Trn III en Tub. met Fag. en/of Cfg maakt de klank eerder zwakker dan sterker.
26. De Clb. mengt zich daarentegen uitstekend met lage Trn.
27. Slagwerkeffecten werken meestal zeer goed, wanneer zij in een "koperen lijst" geplaatst worden.
28. Het verdient aanbeveling om in het tutti de dynamische betekening van het koper wat lager te stellen dan dat van strijkers en hout. De dynamische betekening van niet-soliërend slagwerk kan dan nog lager zijn, b.v.

strijk + hout p.	koper pp.	slagwerk pp.
" mf.	" p.	" pp.
" f.	" mp. - mf.	" p.
" ff.	" f.	" mf. - f.
29. Snelle articulatie laat het koper plotseling markant worden.
30. Veel lange noten dwingen de speler tot zacht spel. Het koper mengt dan met het klankfond.

Practische Wenken (speciaal voor de orkestratie voor klein symphonieorkest):

1. Kies als bezetting ongeveer 2222 - 3200 - timp - str.5.
2. Neem als regel de strijkorkestklank als basis.
3. De andere timbres zullen meestal òf vermengd met, òf soliërend tegenover de strijkers optreden.
4. Worden de blazers losgemaakt van de strijkers dan meestal soliërend of antiphonerend.
5. De hoorn veroorzaakt een enorme versmelting van de klank. Gebruik dit niet te veel in doorzichtige gedeelten om het effect van "lijmerigheid" te vermijden.
6. Is een instrumentatie-effect hachelijk, gebruik dan de hoorn als versmeltingsmiddel.
7. Liggende houtaccorden vormen een goed fond voor beweeglijke strijkersfiguren.
8. Maak een onderscheid in de dynamische bouw tussen tutti- en solo-vlakken. Zoek in de tutti-vlakken de dynamische hoogtepunten op en zorg, dat hier voor voldoende klankreserves beschikbaar blijven (Trb + Timp). De rest van de tutti-vlakken wordt vnl. gedragen door strijkers, hout en hoorns even tueel met markering van de accenten door Trb of Timp. De solovlakken liggen in strijkorkestklank (liefst met lichte bassen) en enkele vermengde of soliërende houtblazers.
9. Wees spaarzaam met soliërende timbres. Moet een thema b.v. in de Ob. verschijnen, spaar dit timbre dan tevoren uit.
10. Zorg voor een goede verdeling van de timbres. Het steeds meer als solo gebruiken van een hobo werkt (behalve in een concertant stuk) monotoon.
11. Zorg voor een goed afwegen van de timbres. De opvolging van Fl., Cl. en Ob. als solo werkt spannend, de omgekeerde volgorde verslappend.
12. Zorg voor een goed klankfundament:

in het tutti	Cb + Vcl + Cor II + Fg I II,
in het mf.	minder zware bassen,
in het p.	nog lichtere bassen, b.v. door de Cb., of nog sterker, de Vcl pizzicato te gebruiken,
in het pp.	zeer lichte bassen, b.v. lage Vle.

13. Zorg voor een stijlvolle instrumentatie. In grove trekken a.v.:
barok: zware bas, registerdynamiek.
klassiek: lichte bas, overgangsdynamiek, instrumentatie in vlakken.
romantiek: veel timbreschakering van soliërende groepen en gekleurde accoorden.
laatromantiek en impresionisme: bonte en kleurige instrumentatie, resp. in verzadigde of transparante klank.
nieuwzakelijkheid en neoclassicisme: kleurontmenging, droge klank, slagklankeffecten, accoordverharding.
dodecaphonie: voorkeur voor ongewone speelmannieren.
14. Verwaarloos niet steeds dezelfde groepen in het orkest. Zorg voor nevenmelodieën in Vl II en Vle, denk bij tenorale melodieën aan Vcl, hoorn of Fg. Bedenk, dat ook contrabassisten artisten zijn, die meer kunnen dan alleen ziegezingen.
15. Zorg dat iedere partij goed speelbaar is. Vermijd passages, die tegen de aard of speelwijze van het instrument indruisen.
16. Beteken iedere partij zorgvuldig t.a.v. dynamiek, articulatie en voordracht. Zorg vooral voor goede streken in de strijkerspartijen.
17. Houd de klank zoveel mogelijk doorzichtig en voeg niet meer instrumenten toe, dan strikt noodzakelijk is.
18. Een uitzondering vormen de tuttihoogtepunten, maar zorg toch dat daar alle instrumenten een zinvolle functie in het geheel krijgen.

Practische Wenken (voor de instrumentatie voor groot symphonieorkest):

1. Kies als bezetting 3333 - 4331 - Pk.slw. - str. 5.
2. Ook hier is als regel het str.5. de basis van de klank.
3. De andere groepen kunnen zelfstandig optreden en een belangrijker rol spelen dan in het klein symphonieorkest.
4. Maak ruimer gebruik van "Durchbrochene Arbeit".
5. Maak ruimer gebruik van effecten van instrumentale kleur.
6. Daar de tutti-hoogtepunten dynamisch hoger komen te liggen, is een doelbewuste dynamische bouw hier nog noodzakelijker dan bij het klein symph.ork.
7. Vermijd langdurige ondoorzichtige tutti.
8. Zet in het tutti de klank wel met koper aan, maar werk het open.
9. Overweeg tevoren het gebruik van picc., C.I., Clb. en CFg. Om praktische redenen kan men de houtbezetting vaak beter nemen 3232, zonder CFg.
10. Bepaal tevoren de mate van fresco-achtige dan wel van impressionistische instrumentatietechniek.
11. Zorg voor een goed klankevenwicht tussen bas, hoofdmelodie, nevenmelodie, begeleidingsformule en vulstemmen.
12. Overweeg de toepassing van bijzondere instrumenten als harp, piano, celesta, e.d. Laat de keuze van deze of andere instrumenten verantwoord zijn. Schrijf geen mandoline voor, die onhoorbaar is, of die alleen in het eerste deel eenmaal tingelt.
13. Benut een eenmaal gebruikte kleur. Bedenk, dat ook het voortdurend wisselen van kleur een soort van monotonie in de instrumentatie brengt.
14. Bedenk, dat een ongewoon instrumentatie-effect meestal even snel verveelt, als het boeit. Wees dus spaarzaam met bijzondere effecten.
15. Vele van de bij het klein symphonieorkest geplaatste wenken gelden evenzeer voor de instrumentatie voor groot orkest.

-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-